

A felnőttkori figyelemhiányos hiperaktivitás zavar (ADHD) hibázáshoz kötött viselkedéses- és EEG kiváltott válasz eltéréseinek vizsgálata

Doktori tézisek

Dr. Balogh Livia

Semmelweis Egyetem
Klinikai Orvostudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Czobor Pál, Ph.D., egyetemi docens

Hivatalos bírálók: Dr. Gádoros Júlia, Ph.D., főorvos
Dr. Bódizs Róbert, Ph.D., tudományos főmunkatárs

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Bereczki Dániel, D.Sc., egyetemi tanár

Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Túry Ferenc, Ph.D., egyetemi tanár
Dr. Tárnok Zsanett, Ph.D., vezető pszichológus

Budapest
2017

BEVEZETÉS

A felnőttkorra fennmaradó ADHD diagnosztikája a magtünetek általános jellege, a tünetek időbeli változékonysága és a következményes funkciókárodás retrospektív megítélése miatt sok szubjektív elemet hordoz, melyek az ADHD alul-, és felüldiagnosztizálásának irányába egyaránt hatnak. Az eredményes kezelés igénye a diagnosztika ezen szubjektivitását kiküszöbölő prediktív biomarkerek azonosítását sürgeti.

Az ADHD-ban igazolt strukturális és funkcionális eltérések agyi lokalizációjának átfedése a hibázáshoz kötött kiváltott válaszokat generáló strukturákkal az utóbbi évek kutatói érdeklődését a hibázásra illetve a hibázást kísérő neurobiológiai és viselkedéses mutatók vizsgálatára irányította. A szakirodalom a neuropszichológiai eltérések –így a hibázási arány és reakcióidő mutatók- vizsgálata tekintetében gazdag, a felnőttkori ADHD hibázáshoz kötött eseményfüggő EEG potenciálok vonatkozásában azonban csupán néhány vizsgálati eredmény áll rendelkezésre. Kutatási munkánk általános célkitűzése, hogy a hibázást, a hibafeldolgozást és az azt követő adaptációs változásokat középpontba állítva azt komplex folyamatként vizsgálja neuropszichológiai és elektrofiziológiai módszerek egymást kiegészítő vizsgálatával.

Disszertációm fókuszosa a folyamatos teljesítmény teszt (Continuous Performance Test, CPT) során rögzíthető hibázáshoz kötött viselkedéses mutatók és az elektrofiziológiai módszerrel azonosított hibázáshoz kötött eseményfüggő potenciálok felnőttkori ADHD-ban eddig igazolt eltéréseinek vizsgálata.

CÉLKITŰZÉS

Általános célkitűzés

Első és második vizsgálatunk az irodalomban járulékosan említésre kerülő viselkedéses mutató, a hibázást követő reakcióidő lassulás(post-error slowing, PES) vizsgálatát tűzte ki célul irodalmi illetve saját mintán. Harmadik vizsgálatunkban az emocionális valencia és a hibázást követő kiváltott válaszok közötti összefüggést vizsgáltuk, elektrofiziológiai megközelítéssel.

Az első vizsgálat célkitűzése

A hibázást követő reakcióidő lassulást a szakirodalomban az adaptáció viselkedéses mutatójának tartják. A jelenség háttérében azt feltételezik, hogy hibázást követően a következő ingerre való lassabb válaszadás időt és ezáltal nagyobb lehetőséget biztosít egy hatékonyabb válaszstratégia kialakítására. Első vizsgálatunkban a PES gyermek-, és felnőttkori ADHD-ban közölt eredményeinek meta-analízisét tűztük ki célul, a következő kérdésekre keresve választ:

1. Van-e eltérés -és ha igen, akkor milyen irányú- felnőtt ADHD-s személyek hibázást követő reakcióidő lassulásában egészséges kontroll személyekkel összehasonlítva?

2. Milyen hatáserősséggel jellemezhető a hibázást követő reakcióidő lassulás mutató felnőttkori ADHD-ban?
3. Milyen személy- vagy feladatfüggő változók befolyásolják a hibázást követő reakcióidő lassulás hosszúságát felnőttkori ADHD-ban?

A második vizsgálat célkitűzése

Második vizsgálatunkban a hibázást követő lassulást felnőttkori ADHD-s betegcsoporton vizsgáltuk, a következő kérdésfeltevéssel:

1. Különbözik-e -és ha igen, akkor hogyan- felnőttkori ADHD-val élő betegek és az egészséges kontroll személyek hibázást követő reakcióidő lassulása?

A harmadik vizsgálat célkitűzése

Bár az emocionális tartalom kognitív folyamatokra való hatása jól ismert jelenség, tudomásunk szerint érzelmi tartalmat hordozó ingerre vonatkozóan még nem vizsgálták a hibafeldolgozás elektrofiziológiai szintű folyamatát felnőttkori ADHD-s betegcsoporton. Munkánk során éppen ezért a semleges

ingerhelyzet mellett kiemelten foglalkoztunk az emocionális ingerek gátlási hibázásra és az azt követő hibafeldolgozásra kifejtett hatásával.

Kérdéseink a következők voltak:

1. Neutrális inger alkalmazása esetén különbözik-e és ha igen, hogyan- az egészséges és felnőttkori ADHD-val élő személyek hibafeldolgozását kísérő kiváltott válasz aktivitása (ERN és Pe kiváltott válasz komponense)?
2. Az alkalmazott inger érzelmi tartalmától (valenciájától) függően változik-e -és ha igen, hogyan- az egészséges és felnőttkori ADHD-val élő betegek hibafeldolgozási folyamatát kísérő kiváltott válasz aktivitás (ERN és Pe kiváltott válasz komponens)?
3. Van-e összefüggés az ADHD tüneteinek súlyossága és a kiváltott válasz aktivitás között?

MÓDSZEREK

Az első vizsgálat módszerei

Első vizsgálatunkban a hibázást követő reakcióidő lassulás jellegzetességeit vizsgáltuk az irodalomban elérhető ADHD-ra vonatkozó adatok meta-analízise segítségével.

Keresési stratégia

Az Ovid Medline és Pubmed adatbázisokban végeztünk keresést a megfelelő publikációk után, 2012. decemberéig bezárólag. Keresőszavaink a következők voltak: „adhd” vagy „attention deficit hyperactivity disorder” ÉS „post-error slowing” vagy „post error slowing” VAGY „reaction time” és „error” VAGY „error monitoring”.

Meta-analízisünk bevonási kritériumai a következők voltak:

- gyermek illetve felnőtt ADHD-s és illesztett kontroll csoport
- DSM alapú ADHD diagnózis
- a pszichostimuláns kezelés felfüggesztése a vizsgálat előtt legalább 12 órával
- folyamatos teljesítmény teszt (CPT) feladathelyzet
- elérhető információ a hibázást követő lassulás számítási módját illetően
- angol nyelvű publikáció

A releváns közlemények jellemzői

A fenti kritériumok alapján összesen 15 (két felnőttkori- és tizenhárom gyermekkori ADHD-s betegcsoportra vonatkozó) releváns közleményt

azonosítottunk, a meta-analízisbe összesen 26 ADHD-illesztett kontroll csoport párt tudtunk bevonni. A meta-analízisbe bevont közlemények módszertani szempontból meglehetősen heterogének voltak. A vizsgálatokat három típusba soroltuk: 1.) go/no-go paradigma, 2.) választásos reakcióidő feladat, és 3.) választásos reakcióidő feladat vizuális vagy auditív stop jellel kiegészítve. A feladat nehézsége szempontjából a go/no-go feladatokat és a választásos reakcióidő feladatokat a „könnyebb” csoportba soroltuk, míg a választásos reakcióidő feladatokat stop jellel kiegészítve „nehezebb” feladatként azonosítottuk. Az interstimulus intervallum (ISI) hossza vizsgálatonként változott, illetve bizonyos vizsgálatokban állandó, más vizsgálatokban változó ISI-t alkalmaztak. A gyorsaságra és pontosságra vonatkozó instrukciót a legtöbb vizsgálatban egyenlően hangsúlyozták.

Statisztikai módszerek

Az ADHD-s és a kontroll csoport közötti PES különbség meghatározása céljából összevont hatáserősséget (Cohen d) számoltunk. Az ADHD-s és a kontroll csoport közötti összevont hatáserősség becsléséhez véletlen hatás meta-regressziós analízist (random-effect meta-regression analysis) végeztünk. Az életkort és a nemet kovariánsként vettük figyelembe. Az ADHD-s és a kontroll csoportok közötti összevont hatáserősséget a kevert modell véletlen hatás komponensein alapuló DerSimonian-Lard módszerrel becsültük. A publikációs torzítás vizsgálatát Egger teszttel végeztük.

A második vizsgálat módszerei

Második vizsgálatunk egy nagyobb elektrofiziológiai kutatás részeként valósult meg, mely a hibázáshoz kötött kiváltott válaszok (ERN, Pe) elektrofiziológiai jellemzőinek megfigyelésére, továbbá ezen komponensek forráslokalizációjára irányult. Saját munkám ebben a vizsgálatban a kutatás során azonosított hibázást követő lassulás (PES) megfigyelésére irányult.

A vizsgálat résztvevői

A vizsgálatban összesen 51 személy vett részt: 22 kombinált típusú ADHD-s beteg (17 férfi és 5 nő, átlagéletkor: 30.6 év, SD: 9.7, átlagos iskolai évek száma: 14.5 év) és 29 egészséges kontroll személy (19 férfi és 10 nő, átlag életkor: 30.1 év, SD: 9.0, átlagos iskolai évek száma: 15.7 év). A kontroll személyeket egyedileg illesztettük a betegcsoport tagjaihoz nem, kor (+/- 5 év) és végzettség alapján. A betegcsoport tagjai a Semmelweis Egyetem Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika Felnőttkori ADHD Ambulanciáján gondozott betegek közül kerültek ki. Az ADHD diagnosztikája a DSM-IV-TR kritériumrendszer szerint történt. A kontroll csoportot a Semmelweis Egyetem Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinikájának egészségügyi és adminisztrációs munkakörben dolgozó munkatársai, illetve az ő ismerőseik alkották. A fennálló pszichiátriai komorbiditás kizárására az SCL-90-R kérdőívethasználtuk a kontroll csoportban.

A vizsgálatban alkalmazott folyamatos teljesítmény teszt paradigma

Az alkalmazott folyamatos teljesítmény teszt paradigmában az IAPS (International Affective Picture System) nemzetközi képcsomagnál választottuk az ingereket, nevezetesen pozitív, negatív és semleges érzelmi tartalmú képeket. A résztvevők feladata az volt, hogy minden kép megjelenésekor nyomják meg a válaszgombot, kivéve akkor, ha a kép közvetlenül ismétlődik. A ciklusidő 1400 ms volt. Két feladatblokkban mutattuk be az ingereket a Presentation 13.0 szoftver (Neurobehavioral Systems, Inc.) segítségével. Blokkonként 139 képet prezentáltunk. Instrukcióadáskor a gyorsaságra és pontosságra való törekvést egyenlően hangsúlyoztuk.

Viselkedéses mutatók azonosítása

A PES-t a hibás választ követő helyes válasz reakcióidejének és a helyes választ követő helyes válasz reakcióidejének különbségeként számoltuk (RT_{ec}-RT_{cc}). Ezen felül az átlagos reakcióidőt, a kihagyásos hibák és a komissziós hibák arányát azonosítottuk.

A harmadik vizsgálat módszerei

Vizsgálatunk résztvevői két, azonos vizsgálati paradigmát alkalmazó kutatásból kerültek bevonásra, disszertációm az említett két kutatás

hibázáshoz kötődő elektrofiziológiai korrelátumaival, a hibázási negativitással (error-related negativity, ERN és error positivity, Pe) kiváltott válasz komponensekkel foglalkozik. Vizsgálatunkban alacsony feladatnehézségű go/no-go tesztet alkalmaztunk paradigmaként, majd a módszertani iránymutatásoknak megfelelően a kiváltott válasz elemzéshez szükséges hibaszámot elérő személyek elektrofiziológiai adatait elemeztük. A vizsgálatot a regionális etikai bizottság jóváhagyásával végeztük.

A vizsgálat résztvevői

A vizsgálatban 26 felnőttkori ADHD-val diagnosztizált beteg (20 férfi és 6 nő, átlagéletkor: 26.7 év, SD: 5.7) és 14 kontroll személy (11 férfi és 3 nő, átlag életkor: 31.5 év, SD: 11.4) vett részt, írásbeli beleegyezést követően. Az ADHD diagnózisa második vizsgálatunkkal azonos módon, a DSM-IV-TR kritériumrendszer alapján lett felállítva. A betegcsoportból 12 személy figyelemzavaros, 7 személy hiperaktív/impulzív-, és további 7 személy a kombinált ADHD altípus kritériumainak felelt meg. A kontroll személyek illesztése nem, kor és végzettség szerint, csoport szinten történt. A pszichiátriai komorbiditás kontroll csoportban való kizárására az SCL-90-Rkérdőívet, az ADHD tünetek felmérésére pedig a CAARS tesztet használtuk. Koponyatrauma, eszméletvesztés illetve neurológiai betegség az anamnézisben kizárta a vizsgálatban való részvételt.

A vizsgálatban alkalmazott folyamatos teljesítmény teszt paradigma

Vizsgálatunk paradigmája a második vizsgálatéval megegyező volt. A vizsgálatba bevont személyek számítógépen végeztek emocionális go/no-go feladatot, stimulusként az International Affective Picture System (IAPS)képcsomagból származó pozitív, negatív és semleges érzelmi tartalmú képeket prezentáltuk. A résztvevők feladata az volt, hogy amint megjelenik egy kép a képernyőn, nyomják meg a válaszgombot, illetve hogy függesszék fel a válaszadást, amennyiben egymást követően ugyanaz a kép jelenik meg. Bár különböző érzelmi tartalmú képek jelentek meg a képernyőn, a válaszadást -illetve annak felfüggesztését kizárólag az ismétlődés határozta meg.

EEG felvétel- és előfeldolgozás

Az elektroencephalogramot 128 csatornás Biosemi EEG készülék segítségével regisztráltuk. Az elektrofiziológiai adatbázist az Electro-magnetic Source Signal Imaging Suit (EMSE Suit) 5.0 verzióját és a Statistical Analysis System (SAS) 9.4. verzióját használva elemeztük. Egy-egy epoch a hibás válaszadást (gombnyomás „no-go” stimulus esetén) megelőző 200 ms-ot és az azt követő 400 ms-os időszakaszt foglalta magában.

ERP analízis és a vizsgált viselkedéses mutatók

Vizsgálatunkban az ERN és Pe kiváltott válasz komponenseket elemeztük. Az ERN-t a téves válaszadást követő 20-70 millisekundumos időablakban megjelenő negatív kitérésű hullámjelenségként azonosítottuk, a Pe pedig a 100-300 millisekundumos időtartomány pozitív kitéréséként lett definiálva, az irodalmi adatoknak megfelelően. Az ERN-t -frontocentrális lokalizációjának megfelelően- az FCz és Cz elektródákon mértük, a Pe azonosítása a Cz és Pz elektródákon történt, annak centroparietális maximuma miatt. A viselkedéses mutatók közül az átlagos reakcióidőt, illetve a kommissziós hibák arányát vizsgáltuk.

EREDMÉNYEK

Az első vizsgálat eredményei

A meta-analízis mintájának jellemzői

A meta-analízisbe bevont 15 vizsgálatban összesen 1053 ADHD-val élő felnőtt és 614 kontroll személy vett részt. Az átlagéletkor az ADHD-s csoportban 12.2 év (SD=7.9, életkori tartomány: 6-41 év), a kontroll csoportban pedig 12.1 év (SD=7.8, életkori tartomány: 6-40 év) volt. Mindkét csoportban a férfiak aránya volt magasabb, a betegcsoportban a férfi:nő arány 80%:20%-, a kontroll csoportban pedig 69%:31% volt.

A PES különbségei az ADHD-s és kontroll csoport között

Meta-regressziós analízisünk eredménye szerint a PES az ADHD-s csoportban szignifikánsan kisebb volt, mint a kontroll csoportban (ADHD: 15 ms, SD:143.6; kontroll 53 ms, SD: 149; F érték=7.56, $p=0.01$). Bár az ADHD-s csoportban a hibázás aránya magasabb volt (ADHD: 32.7%, kontroll: 25.8%), a különbség nem érte el a szignifikancia szintet.

A hibázást követő lassulás csoport különbségének illusztrálásaként kiszámoltuk az összevont hatáserősséget, utóbbi vonatkozásában 0.42-es értéket kaptunk (95% konfidencia intervallum=0.12-0.73), mely a közepes hatáserősségi tartományban helyezhető el. Az interstimulus intervallum (ISI) függvényében elemezve a PES értékek alakulását a kontroll csoportban hosszabb ISI esetében hibázást követően a PES meghosszabbodását láttuk, az ADHD-s betegek teljesítményét az ISI hossza nem befolyásolta. További analízisünkbe ezért csak a hosszabb ISI-t ($ISI > 2500$ ms) alkalmazó vizsgálatok eredményeit vontuk be, így számolva az összevont hatáserősség a közepes tartomány felső részére tolódott (Cohen $d=0,65$, 95% konfidencia intervallum=0.26-1.03).

A PES feladat/és demográfia függő vizsgálatának eredményei

Nem találtunk asszociációt a PES hosszúsága és a nem illetve életkor változók között (p mindkét esetben >0.05). A PES jellemző számítási módjától (RTec-RTcc) eltérő közlemények adatainak kizárását követően végzett szenzitivitási vizsgálatunk érdemben nem változtatta meg a statisztikai hatáserősséget.

A vizsgált változók közül csoport különbséget a fent leírt, ISI-től való

összefüggésen kívül nem találtunk. Mind az ADHD-s személyek, mind a kontrollok esetében szignifikánsan hosszabb PES volt detektálható, amennyiben a stimulusok között eltelt idő a feladat során állandó volt. Szignifikánsan hosszabb volt a PES mindkét csoportban gátlási hibázást követően, összehasonlítva a választás tévesztéssel ($F=5.16$, $df=1.49$, $p=0.028$). Mindkét vizsgálati csoportban pozitív asszociáció mutatkozott a PES időtartama és a feladat nehézségi foka között ($F=9.41$, $df=1.49$, $p=0.0036$)

A második vizsgálat eredményei

Demográfiai és leíró jellemzők

Az ADHD-s betegek mindegyike a kombinált altípusba tartozott. A CAARS tüneti súlyosságot jellemző pontszáma mind a négy alskála (Figyelemzavar/memóra problémák, Hiperaktivitás/nyugtalanság, Impulzivitás/érzelmi labilitás és Problémák az önképpel) esetében szignifikánsan magasabb volt a kontrollok pontszámánál.

A PES és más viselkedéses mutatók

Vizsgálatunkban a kontroll csoportot bár hosszabb hibázást követő reakcióidő lassulás jellemezte (ADHD: 48.3 ms, SD: 14.8, illetve kontroll: 67.9, SD: 14.9), a két csoport közötti különbség a szignifikancia szintje alatt maradt (Wald-Chi-square statisztika= 2.10, $p=0.1555$). Az ADHD-s csoport hibázási profilja ezen túlmenően a kommissziós hibák vonatkozásában

szignifikánsan alacsonyabb teljesítményt jelzett a kontroll csoporthoz képest (ADHD: 39.1%, SD:22.5 és kontroll: 14.9, SD:7.0). Az omissziós hibák arányában (ADHD: 1%, SD: 2.3, kontroll: 0.3, SD:0.4) és az átlagos reakcióidő hosszúságában (ADHD:411.2 ms, SD: 95.6, kontroll: 435.9 ms, SD: 63.5) a két csoport nem különbözött szignifikánsan.

A harmadik vizsgálat eredményei

Demográfiai és leíró jellemzők

Az ADHD-s és a kontroll csoportban is férfiak vettek részt nagyobb számban (férfiak aránya az ADHD-s csoportban 76.9% illetve kontroll csoportban 78.6%). A bevont kontroll személyek átlagéletkora 31.5 év (SD:11.4)-, az ADHD-s betegeké pedig 26.7 év (SD:5.7) volt.

A CPT teszt során azonosított viselkedéses mutatók eredményei

A stimulus valenciájától függetlenül az ADHD-s csoportot szignifikánsan magasabb tévesztéses hibaszám jellemezte (ADHD: 41.1%, kontroll: 21.6% neutrális inger esetén, illetve ADHD: 40.07%, kontroll: 23.6% negatív stimulus esetén, illetve ADHD:40.7, kontroll: 30.4 pozitív inger esetén). Kvantilis regressziós módszert alkalmazva a csoportkülönbség neutrális és negatív ingerek esetén érte el a szignifikancia szintet (Wald-Chi-square statisztika= 5.97, df=3, p=0.0021 neutrális helyzetre vonatkozóan, Wald-Chi-

square statisztika= 4.23, $df=3$, $p=0.012$ negatív inger esetén). Az átlagos reakcióidő vonatkozásában a két csoport között nem találtunk szignifikáns különbséget.

Hibázáshoz kötött kiváltott válasz aktivitás

Az ERN amplitúdó vizsgálatokor negatív valenciájú ingerekre vonatkozóan szignifikánsan alacsonyabb ERN amplitúdót detektáltunk a betegcsoportban az FCz, Cz és Pz elektródákon (FCz $F=14.15$, $p= 0.0013$; Cz $F=288.74$, $p<0.0001$; Pz $F=75.65$, $p<0.0001$). Pozitív valencia esetén a két csoport statisztikailag nem különbözött. Neutrális helyzetben a Cz elektródán volt megfigyelhető szignifikáns ERN amplitúdó különbség ($F=12.17$, $p=0.0028$), a betegcsoport alacsonyabb amplitúdó értékével.

A Pe komponens elemzése során a neutrális ingerekhez kötődő hibázás során azonosítottunk szignifikáns csoportkülönbséget az FCz, Cz és Pz elektródák felett (FCz $F=54.81$, $p<0.0001$; Cz $F=109.29$, $p<0.0001$; Pz $F=86.26$, $p<0.0001$). Érzelmi tartalmú (pozitív és negatív valenciájú) stimulus helyzetben a komponens amplitúdója nem különbözött szignifikánsan a két csoport között.

A tüneti súlyosság és a kiváltott válasz aktivitás összefüggése az ADHD-s csoportban

További elemzésünk során azt vizsgáltuk, vajon a CAARS teszt tüneti dimenziói hogyan függenek össze a kiváltott válaszok amplitúdójának

nagyságával. Asszociációs összefüggés az FCz elektródán mért ERN aktivitás és a CAARS impulzivitási tünetsúlyossága, továbbá a Cz elektróda felett mért ERN aktivitás és a CAARS hiperaktivitási tünetsúlyossága között igazolódott. Az összefüggés irányát tekintve meglepő eredmény, hogy az impulzivitási tünetek súlyossága és az ERN amplitúdó nagysága között pozitív asszociáció mutatkozott, tehát a betegcsoporton belül az impulzívabb személyek a kontroll csoporthoz jobban hasonlító, nagyobb ERN amplitúdóval voltak jellemezhetőek a kevésbé impulzív ADHD-s személyekkel összehasonlítva. A magasabb CAARS hiperaktivitás pontszám ezzel ellentétes módon, csökkent ERN amplitúdóval társult. A Pe amplitójának nagysága és a CAARS alapján jellemzett tünetsúlyosság között nem találtunk asszociációs összefüggést.

KÖVETKEZTETÉSEK (1-3. VIZSGÁLAT)

Disszertációm központi témája az ADHD-ra jellemző gátlási hibázás és az azt követő hibafeldolgozás elektrofiziológiai és neuropszichológiai szempontú vizsgálata.

Első és második vizsgálatunkban a hibázást követő lassulást vizsgáltuk az irodalomban rendelkezésre álló gyermek- és felnőttkori eredmények összegzésével, továbbá saját, felnőttkori ADHD-s mintán. Meta-analízisünk eredménye szerint valószínűsíthető, hogy a hibázást követő lassulás további megerősítő vizsgálatok alapján biomarkerként használható viselkedéses mutatónak bizonyul, hatáserőssége a közepes tartományba tehető. A gyakorlatot érintő további megfigyelés, hogy a lassulás mértéke ADHD-s betegeknél a kontrollokkal ellentétben nem függ az alkalmazott ISI hosszától,

így hosszabb stimulus közötti időtartamok alkalmazása esetén a mutató érzékenysége fokozódik. A nem, kor, feladat nehézség, ISI állandóságának tekintetében a két csoport között nem volt különbség. Második vizsgálatunk során a felnőtt ADHD-sok hibázást követő lassulás értéke bár kisebb volt mint a kontroll csoporté, a különbség a szignifikancia szintje alatt maradt.

Harmadik vizsgálatunk az ADHD-ra jellemző gátlási hibázás elektrofiziológiai korrelátumait -így az ERN és Pe kiváltott válasz komponenseket- és azok kontroll csoporttól való eltérésének megfigyelését tűzte ki célul. Paradigmánkban semleges és emocionális tartalmú ingereket egyaránt alkalmaztunk, annak vizsgálatát célozva, hogy a klinikai gyakorlatban ismert emocionális impulzivitás hogyan hat a hibafeldolgozásra. Semleges érzelmi tartalmú inger esetében a Pe komponens szignifikáns amplitúdócsökkenését láttuk az ADHD-s csoportban, míg emóciófüggő eltérés negatív tartalom esetén volt megfigyelhető, mely az ADHD-s személyek kisebb ERN amplitúdójában tükröződött.

Összefoglalva tehát eredményeink arra utalnak, hogy a felnőttkori ADHD-val élő személyek a hibázást követő feldolgozási folyamata a kontrolloktól mind a korai és késői hibafeldolgozás, mind az adaptációs működések területén eltér. A folyamatos teljesítmény teszt metodikai jellemzőinek optimalizálásával hosszú távon alkalmas lehet a klinikai diagnosztika segítésére.

SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

A disszertációhoz kapcsolódó közlemények:

Balogh L, Czobor P. (2014) Post-Error Slowing in Patients With ADHD: A Meta-Analysis. *J Atten Disord*, 20(12):1004-1016.

Czobor P, Kakuszi B, Németh K, Balogh L, Papp S, Tombor L, Bitter I. (2016) Electrophysiological indices of aberrant error-processing in adults with ADHD: a new region of interest. *Brain Imaging Behav*. Doi:10.1007/s11682-016-9610-x.

Balogh L, Czobor P. (2010) Hibázához kötött eseményfüggő EEG potenciálok a pszichiátriai betegségekben: irodalmi áttekintés. *Psychiatria Hungarica*, 25(2): 121-132.

Balogh L, Komlósi S, Papp S, Tombor L, Simon V, Czobor P. (2010) Eseményfüggő agyi potenciál eltérések felnőttkori ADHD-ban: irodalmi áttekintés. *Psychiatria Hungarica* 25 (2): 142-153.

Balogh L, Kakuszi B, Papp S, Tombor L, Bitter I, Czobor P. (2017) Neural correlates of error monitoring in adult attention deficit/hyperactivity disorder (ADHD) after failed inhibition in an emotional go/no-go task. *Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences*. Doi: 10.1176/appi.neuropsych.16100183.

A disszertációtól független közlemények:

Papp S, Tombor L, Komlósi S, Balogh L, Simon V, Czobor P (2010): Gamma oszcilláció szinkronizáció szkizofréniában: irodalmi összefoglaló. *Psychiatria Hungarica* 25(3): 190-201.

Tombor L, Balogh L, Papp S, Komlósi S, Czobor P (2010). Farmakoelektroencefalográfiás vizsgálatok szkizofréniában gyógyszeres terápiajában. *Gyógyszerészet* 54(6): 330-335.